

Køn i bevægelse¹

Henning Eichberg

Center for idræt, sundhed og civilsamfund, Syddansk Universitet

Publicerad på Internet, www.idrottsforum.org/articles/eichberg/eichberg081212.html
(ISSN 1652-7224), 2008-12-12

Copyright © Henning Eichberg 2008. All rights reserved. Except for the quotation of short passages for the purposes of criticism and review, no part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the author.

Det sägs att begreppet gender utvecklades inom sociologin för att göra det möjligt att studera mänsklig sexualitet utan att blanda samman de sociala och psykologiska aspekterna med de biologiska och genetiska; kön på engelska heter som bekant sex. Gender, eller genus, har efterhand kommit att bli ett väsentligt konceptuellt tillskott till den samhällsvetenskapliga verktygslådan, och konnoterar i modern sociologi de socialt projicerade delarna av mänsklig sexualitet, främst märkbart i uppdelningen i könsroller, gender roles. Enkelt uttryckt kan sex/kön sägas handla om de biologiska kategorierna man/kvinna och gender/genus om de socialt och kulturellt konstruerade skillnaderna mellan könen. Alltsedan de socialt omstörtande åren på 1960- och -70-talen har det offentliga samtalet i inte ringa utsträckning ägnats åt frågor som uppkommer till följd av "konstruerade" sociala skillnader mellan könen som inte motiveras av "naturliga" biologiska skillnader. Ett exempel är löner, ett annat antalet professorer inom akademien.

Socialt konstruerade skillnader mellan könen i olika avseenden och varierande grad finns naturligtvis inom idrotten som inom andra delar av samhällslivet, alltifrån omotiverade skillnader i tillgång till lokaler för träning, till det faktum att kvinnor och män som regel tävlar i skilda klasser. Eller, för att ta första satsen ur Henning Eichbergs artikel, "Drenge spiller fodbold, piger rider". Just flickor och ridning är det exempel som bildar utgångspunkt för Eichbergs diskussion om könets betydelse och relevans inom modern rörelsekultur. Han analyserar och problematiserar de två traditionella alternativen i könsdebatten, kön som natur och kön som konstruktion, som underlag för ett tredje alternativ, kön som rörelse människor emellan. Han grundar denna tredje ståndpunkt i en metodologisk position som han kallar könets rörelseantropologi, med vilken han försiktigt men systematiskt prövar sin (syn)tes. Henning Eichberg är som alltid teoretiskt djärv och provokativ – och läsvärd.

¹ En forkortet udgave af denne artikel er publiceret i *Idræthistorisk Årbog* 2005.

Ridning – en case fra de unges verden

Drenge spiller fodbold, piger rider.

Så enkelt er opdelingen af idrættens aktivitetsfelt ikke. Men de statistiske tal om folks idrætsdeltagelse fortæller om markante kønsmæssige aktivitetsforskelle. I 1998 udgjorde mænd i fodbold 90 procent af de aktive, mens kvinder dominerede i ridning med 71 procent.¹ Fra Sverige er lignende forhold dokumenterede, og ridning står langt højere på ønskelisten af motionsidræt hos kvinder end hos mænd.² I Tyskland fandt man ridning på en tredje plads i pigers organiserede idræt,³ mens denne aktivitet hos drengene rangerede langt nede i listen. Prøver man grafisk at fremstille idrætsaktiviteternes fordeling på grundlag af det statistiske materiale, så viser der sig de unge drenges fodbold på den ene side og de unge pigers ridning på den anden som to markante yderpunkter af feltet.⁴

Disse tal, som kunne suppleres med flere tal om andre aktiviteter, udfordrer vor forståelse af køn og kultur. Og de udfordrer kulturpolitikken: Hvad kan vi bruge tallene til?

De statistiske tal fortæller om forskel, der er betydningsfulde for menneskenes praksis. I staldene af rideforeningerne ude på landet pusler unge piger livligt og kærligt med heste. De rider dyrene og søger også anden kontakt med dem. Der blomstrer et marked omkring hestejournaler, tegneserier som *Wendy* og kitschede hesteromaner, som sigter på piger som målgruppe i en alder, der følger efter Barbie-dukke- og Prinsesse-hæfte-tid. Pige-kulturen omkring ridning er imidlertid kun undtagelsesvist nået frem til sportsverdenens (og sportsforskningens) opmærksomhed.⁵

Set i historisk perspektiv er den kønsmæssige 'ubalance' i ridning overraskende og paradoksal. Gennem århundreder var det manden, der sad til hest. I landbruget var hesten traditionelt en del af mandens udadvendte arbejdsverden. Middelalderens adel udviklede med ridderkulturen og turneringerne en hel mandskultur omkring rytterhesten. Det var manden der jagede, skønt også enkelte aristokratiske kvinder deltog på hest.⁶ I takt med den tidlige modernes statsdannelse opstod kavalerivæsenet og frembragte den klassiske ridedressur som militær eksercits. I det civile område, på 'ridderakademier', universiteter og ved hoffet, udviklede man lignende former for geometrisk dressurridning; også adelseksercitiernes 'høje skole' var (næsten) kun for mænd. I 1700-tallets England begyndte industrikulturens kropskulturelle gennembrud med den moderne hestesport, med rævejagt og baneridning efter tid og præstation. Også denne sport lå både på de britiske øer og senere på kontinentet i første omgang i mændenes hænder. Og i dag er trav- og galopsporten som favoritsport på TV-skærmen langt mere populær hos mænd – især mænd af lavere uddannelsesniveauer – end hos kvinder.⁷

1 Tallet viser en stigende tendens. I 1975 var det 66 procent, se K. Larsen 2003 a: 70.

2 Især hos kvinder, der er vokset op i den højere socialgruppe I, se Engström 1999: 93. Også Engström 1989: 49-50 og 66. Her lå pigernes deltagelse i ridning og i fodbold på cirka det samme kvantitative niveau på toppen blandt aktiviteterne.

3 Tredje plads efter turngymnastik og sportsakrobatik ifølge Rose 1992. Se også de statistiske tal hos Wagenmann/Schönhammer 1994: 113-121.

4 K. Larsen 2003 b: 55 på grundlag af deltagerantal fra 2002, baseret på middelværdier. På grundlag af tallene fra 1998 og med anvendelse af korrespondanceanalysen var billedet mindre markant, men også klar: K. Larsen 2003 a: 23.

5 Undtagelser fra feministisk og psykologisk hold: Rose 1992 og Wagenmann/Schönhammer 1994. Lotte Rose gjorde også kritisk opmærksom på, at kvindeforskningen i lang tid var gået uden om fænomenet.

6 Stange 2001, som også har skrevet en bog om *Woman the Hunter* (Boston: Beacon 1997).

7 Tal fra 1990'ernes Sverige: Engström 1999: 94.

Forholdet mellem menneske og hest var således gennem flere århundreder præget af mandens autoritære magt over dyret i rammen af det vesterlandske patriarkat. Rytterstatuen var et klassisk udtryk for enevælden, og senere blev hesteridningens stopur en ikon for industrisamfundets fallokratiske stræben efter præstation. Ridningens historie skrev man derfor i klassisk manér som mænds historie.⁸

I forhold til denne historie udgør det aktuelle kønsprofil af ridekulturel praksis et markant brud. Et brud som den dag i dag fortsættes gennem kløften mellem pigernes ridekultur og mændenes resultatorienterede ridesport. Hvornår det kønskulturelle brud er opstået og under hvilke historisk-samfundsmæssige vilkår, kræver nærmere undersøgelse.⁹

Et andet spørgsmål er psykologiske forklaringer. Man har nærmet sig pigernes ridning med psykoanalysens begrebsapparat og har talt om symbiosen mellem rytter og dyr som udtryk for moderlig sanselighed eller for et ødipalt forhold til fader-hesten. Dyret kan ses som et overgangsobjekt i en præpubertær alder. Man har drøftet forhold mellem autonomi og regression, mellem passivitet og aktivitet. Ridning indeholder narcissistisk grænseoverskridelse, den høje sædes risikosituation, grænseoverskridelse i rummet, amazonsk søsterskab.¹⁰

Et yderligere åbent spørgsmål er, hvad iagttagelserne om den kønsmæssige profil kan bruges til. Eller hvad de skal og burde bruges til, set under den demokratiske kulturs præmisser. Spørgsmålet rejser sig jo, om ikke man målrettet burde satse på drenge i ridning.¹¹ Den skæve satsning kunne retfærdiggøres ud fra et abstrakt koncept om 'ligestilling', som her ville gå på bekostning af piger. Men den ville cementere den historiske magt-tradition i feltet.

Hvis man altså vil leve op til de udfordringer, der ligger i den nutidige bevægelseskulturs empiri – her med ridekultur som case – er man nødt til at gennemtænke køn teoretisk engang til. De senere to eller tre årtiers kønsdebat lægger op til grundlæggende bevægelsesantropologiske overvejelser – og kropsdemokratiske spørgsmål.

Tese: Køn som natur

Den klassiske kønsdebat kredser omkring alternativet, om kønnet tilhører 'naturen' eller er en 'konstruktion'.

At der er mænd og kvinder, ligger i menneskets natur, og dermed er kønsmæssig forskel 'naturlig' – denne fortolkning har domineret gennem det moderne industrisamfunds historie. Køn blev betragtet som noget substantielt, som en slags objektiv substans eller kvalitet ved mennesket. Mennesket har ifølge denne antagelse køn som en naturgiven egenskab af biologisk karakter. Samtidigt med at være forklarende, har den naturaliserende tilgang også et normativt budskab. Naturdiskursen var – og er – affirmativ og konservativ ved at opdele menneskene i to slags og at bekræfte deres hierarkiske forhold.

8 Trench 1970, Grange 1981.

9 I de tyske rideklubber, hvor drenge endnu dominerede i 1950'erne, blev de overhalet af pigerne i midten af 1960'erne. Wagenmann/Schönhammer 1994: 115.

10 Rose 1992 og Wagenmann/Schönhammer 1994.

11 Ifølge Rose 1992 er dette faktisk sket i den tyske *Reiterliche Vereinigung*.

Natur-diskursen er – som enhver diskurs – en overbygning over en materiel basis, som består af en kropslig-bevægelsesmæssig praksis. Traditionelt bliver 'naturen' brugt til at retfærdiggøre en bestemt fordeling af kulturelt etablerede aktivitetsformer, f.eks. fodbold (eller boksning) på den ene side og gymnastik (eller dans) på den anden. Mandlig kraftfuld kamp her, kvindelig yndefuld rytme der. Mændenes produktion af resultater på den ene side og kvindernes 'reproduktive' verden på den anden.

Indbygget er der en 'naturlig' hierarki, nemlig at produktionen skulle være grundlæggende for menneskets overlevelse, mens reproduktion anses for en afledt supplement. 'Reproduktion' betragtes ganske vist som vigtig, men alligevel – som ordet allerede siger – snarere som en slags støtteforanstaltning til det egentlig menneskelige i livet, produktionen. 'Mennesket' som producenten er manden.¹²

Også indenfor gymnastikken findes det kønsdualistiske mønster. I dansk folkelig gymnastik dyrker man mænds kraftfulde spring på den ene side og kvindernes yndige dansebevægelser på den anden. "Kvindegymnastikken skal være så kvindelig og se så yndig ud, at det til sidst munder ud i ingenting... Børn er børn, og kvinder er kvinder, denne kendsgerning sidder så fast, at den ikke forsvinder..."¹³ – konstaterede man kritisk allerede i 1950'erne, men den samfundsmæssig praksis var altid stærkere end de kritiske ord. Et halvt århundrede senere kan man opleve DGI's gymnastiske Verdenshold med 'underlige' fornemmelser. Man oplever kraft, teknik og præcision ved mændenes spring – og så kvindernes yndefulde dans. Når mændene springer, klapper publikum efter hver individuel præstation, mens man honorerer kvindernes præstation samlet, når de er færdige. Kun i sjældne øjeblikke bliver det todelte billede brudt, når enkelte piger viser, at de kan andet end at danse.¹⁴

Man skal være forsigtig med at kritisere dette som 'stenaldersprincipper', fordi så begår man den samme fejl som den konservative 'naturalisme': at datere nutidens kulturelle skævheder tilbage hen over årtusinder. Gymnastikken er industrikulturel og ikke ældre end 200 år. Opdelingen mellem mandens kraftfulde spring og kvindens yndefulde dans går som rød tråd gennem den vesterlandske danseæstetik siden renæssance- og baroktidens anstandsboøger.¹⁵ At drenge spiller fodbold og piger rider, er heller ikke naturligt, men historisk og moderne. 'Principperne' bag aktiviteternes skævhed kan ikke dateres tilbage til biologien eller 'urmennesket', også hvor man med gevinst kan inddrage psykoanalysens hypoteser, men de er historisk-samfundsmæssige.

I stedet for at antage fiktive 'stenaldersprincipper' er man altså nødt til at tale om vesterlandske mønstre og især om konkrete moderne magtforhold. De nævnte forhold indenfor gymnastikken fører desuden – lige som de kønsmæssige forhold mellem fodbold og ridning – til det moderne demokratispørgsmål. Den folkelige gymnastik i Danmark er ganske vist et resultat af 1800-tallets demokratibevægelse, men den indbefattede også fra starten i sig selv et demokratiproblem. Når vi ensidigt klapper – og forundres over denne ensidighed – fortæller det om kønsmæssig ubalance i det moderne kropslige demokrati.

12 Det gælder altså om at dekonstruere produktionsbegrebets kønnethed, og dermed forholde sig grundlæggende kritisk til reproduktionsbegrebet, se Eichberg 2003.

13 Kristian Krogshede i *Ungdom & idræt*, nr. 10 (1952) 141-142, citeret hos Madsen 2003: 232.

14 Kritiske iagttagelser fra 2002, citeret hos Madsen 2003: 321-322.

15 Om kønnenes bevægelsesdikotomi i ballethistorien se Weickmann 2002: 56-57, 321-326.

Antitese: Køn som konstruktion

Ud af denne forundring er en anden fortolkning vokset frem, som nu dominerer større dele af samfundsforskningens diskurs. Den siger, at køn ikke er noget naturligt, men en konstruktion. Kønsforskelle er samfundsmæssigt skabte. Køn er noget, vi vælger. Vi *er* ikke kønnet, men bliver kønnet ad socialiseringsvej. I grunden er enhver sit eget kønsmed...

Ved nærmere betragtning er den konstruktivistiske antitese både indlysende i sin kritik og problematisk i sit alternativ. På en indlysende måde tager den afstand fra naturalistisk substanstænkning, men antitese er ikke særligt klar i forhold til, hvem der positivt er aktøren i konstruktionsprocessen. Konstruktøren kan være individet, der 'vælger', eller individet, der følger 'vanerne'. Både valg-begrebet (eller 'beslutningen') og vane-begrebet (eller 'rolle') står centralt i socialkonstruktivismens begrebsverden – og støder sammen, når det kommer til stykket.

For kønnets vedkommende betyder konstruktivismen, at vi vælger en kønsrolle – eller mere radikalt tænkt: at vi vælger vort køn¹⁶ – i rammen af samfundsskabte mønstre. Formlen kunne være: 'Først er der mennesket, så kommer kønnet.' Det lyder sympatisk befriende i forhold til køn som rolletvang. Men det indeholder også et problem. Formlen postulerer et abstrakt individ, som om 'mennesket' kunne tænkes ukønnet – men det kan det ikke. Mennesket *er* kønnet.¹⁷

For idrættens vedkommende kan man tale om det vælgende individ, der beslutter sig til en bestemt idrætsaktivitet, eller om det konforme individ, der følger bestemte sociale og kulturelle vaner. Erkendelsesteoretisk bliver mennesket splittet op i en individuel og en samfundsmæssig del, som sociologien karakteristisk udtrykker i formen 'individ og samfund'.¹⁸ I grunden siger man: 'Først er der mennesket, så kommer samfundet.' Subjektets individuelle del vælger – som om valgets udgang ikke var samfundsmæssig. Og den samfundsmæssige del følger med kollektive vaner og spiller en bestemt 'rolle'.

Rollebegrebet er imidlertid problematisk. Det er afledt fra det rullede stykke papir, som en skuespiller holder i hånden for at huske 'rollen'. Men skuespilleren kan uden problemer lægge rullen fra sig, mens mennesket ikke kan lægge sin socialitet fra sig – skønt man i begrænset omfang kan skifte mellem nogle forskellige sociale positioner.¹⁹ Nedunder de kulturelt udformede og standardiserede (idræts-) aktiviteter ligger der bevægelseskulturelle mønstre, som man heller ikke bare vælger eller fravælger. 'Først er der mennesket, så kommer bevægelsen' – sådan kan man heller ikke udtrykke det. Vi er mennesker i takt med og i kraft af vores bevægelse.

16 Teorier om menneskets androgynitet har tenderet til denne antagelse. 'Vi er mand eller kvinde hver efter situationen' – også dette indeholder en vis sandhed, og er alligevel vanskeligt at anvende på den kønnede sociale virkelighed.

17 Dette gælder også transvestitter, androgyne og andre arter af 'tredje køn' uden for eller mellem m/k.

18 Imod dette sprogbrug og dets indbyggede antropologi har sociologen Norbert Elias gennem hele sit liv ført en ihærdig kamp – uden hidtil virkeligt at slå igennem, må man nok sige.

19 Sociale faktorer påvirkning af idrætsvalget og den dermed givne stabilitet i idrætsaktiviteternes mønstre er mange gange blevet dokumenteret af empirisk-statistiske undersøgelser. For Sveriges vedkommende er dette blevet beskrevet af Bo Schelin (som ihærdigt spurgte: "Vælger vi vores idræt – eller vælger idrættens os?") og Engström 1989 og 1999, for Frankrigs vedkommende af Pierre Bourdieu, og for Danmarks vedkommende af K. Larsen 2003 a og b. Idrætsaktiviteternes sociale mønstre forandrer sig ganske vist gennem tiden, men de socio-økonomiske forskelle som sådan forbliver virksomme, K. Larsen 2003 a: 23-28. Også aktiviteternes kønsprofil er på en forbavsende måde stabil og kontinuerlig, og det ser ud som om kampsport er den eneste idrætsgren, hvis kønsmæssige sammensætning har ændret sig væsentlig over den nyere tid, K. Larsen 2003 a: 70. Undersøgelserne modsiger dermed på grundig og dokumenteret måde de luftige hypoteser om det moderne individs postmoderne valg, 'selvidentitet', 'ego-projektet' eller 'kreative klasse', som de blev opfundet af Anthony Giddens, Ulrich Beck, Richard Florida et al.

Problematikken gør opmærksom på, at der er noget grundlæggende fælles i konstruktivismens opdeling mellem 'individ og samfund': Konstruktionsprocessen tænkes grundlæggende ud fra mennesket i ental. Både den individuelle valgsituation og det sociale rollespil tager udgangspunktet i det abstrakte konstrukt 'mennesket', i forhold til hvilket mennesker i flertal betragtes som en sekundær eller afledt størrelse. Vi kan kalde det for en erkendelsesteoretisk solipsisme (fra latinsk *solitudo*, ensomhed, og *ipse*, selv): Man forholder sig metodologisk, som om mennesket var alene i verden – Først er der mennesket, så kommer mennesker. Eller med andre ord: 'Mennesket først, mennesker så.'²⁰

Konstruktionsdiskursen er lige så lidt tilfældig som diskursen om 'kønnets natur'. Diskurser og ideer er altid overbygninger over bestemte basale praksisforhold.

'Enhver er sit eget køns smed' – denne formel om kønnets konstruktion og konstruktør peger hen imod menneskenes valgsituation på markedet. Den kommercielle beslutning i produktion og forbrug danner baggrund for en grundlæggende liberal-individualistisk forståelse af køn såvel som af idræt. Formlen er: 'Individet først, valg så', eller: 'Individet først, rolle så'. Konstruktivismen er en overbygning over markedets praksis af 'frit' valg, konkurrence og markedssegmenter.

Et andet problem er, at konstruktionsdiskursen, når det kom til stykket, ikke har aflivet mand/kvinde-dualismen. Alt for ofte har den konstruktivistiske argumentation imod kønnets naturalisering de facto fastlåst forestillingen om, at der kun fandtes mænd og kvinder. Det eksklusive kønsbegreb tillader intet både-og.²¹ Dualismen tillader heller ikke en mere følsom undersøgelse af forholdet mellem de mere kønnede og de mindre kønnede dimensioner i menneskenes praksis. Og det udelukker helt, at man tænker noget tredje, der ligger hinsides m/k.

Konstruktivismen har heller ikke ført væk fra den patriarkalske hierarkisering. Diskursen om det 'menneske', der går forud for 'konstruktionen', har alt for ofte været formet efter mandens billede. Den kønskonstruktivistiske sportskritik reducerede sig selv ofte til kravet om at åbne mændenes aktiviteter for kvinder. Kravet var og forbliver nødvendige, men bidrager ikke til en anerkendelse af det anderledes eller endog alternative i kvindekulturen.²² Kvindepolitisk idrætskritik blev fristet til at foregå efter mandskulturens og magtens præmisser.²³

Vil man undgå denne ensidighed, er man nødt til at gå videre med perspektivet på den kønnede kropslige bevægelsespraksis, med pigernes ridekultur som et eksempel. Forskelsdannelsen er markant i ikke-europæiske kulturer, hvor det umiddelbart er synligt, at kønsneutral bevægelsesforskning ikke er muligt.²⁴ Men også synet på nordisk natur- og friluftsliv bliver straks et andet, så snart det vinkles ud fra kvinders praksis.²⁵ Og iagttagelser om idrættens arkitektoniske rum gør opmærksom på, at kønnene udvikler forskellige

20 Det er næppe undgået læserens opmærksomhed, at hele refleksionen her forholder sig til det grundtvigske ord "Menneske først, kristen så." Grundtvigs ord forudsætter, at 'kristen' ikke er en indfødt kvalitet i mennesket – men det er køn, bevægelse, samfund og 'mennesker'. Vi kan også være muslim, hedning eller noget helt fjerde, men vi kan ikke tænkes ukønnet, uden bevægelse, uden samfund og uden andre mennesker. Grundtvigs ord kunne derfor passende omformuleres til: 'Mennesker først, kristen så.'

21 Se kritikken i indledningen af Hartmann-Tews/Pfister 2003: 7. Bogen i sin helhed dokumenterer imidlertid det samme problem. Ud fra sportens magtstruktur er det nærliggende at sætte fokus på mænd vs. kvinder, men ...

22 Ansatsvist kom det til udtryk i 1980'ernes bevægelse "Kvinder og idræt": Jensen 1984 og *Kvinder & idræt* 1984. Men i de følgende årtier havde disse tendenser vanskelige vilkår til at udfolde sig.

23 Se de kritiske beskrivelser af kvindebilledet som patriarkalsk hybrid hos Møller 1982 og Eichberg 1982.

24 Om Tanzania: Leseth 2004.

25 Pedersen 1999.

psykiske behov og forskellige bevægelsesformer i det urbane byggede miljø.²⁶ Alle disse praksisforskelle er mere end et spørgsmål om 'konstruktion', men de fører slet ikke tilbage til 'naturen'.

Tredje: Køn som bevægelse menneske og menneske imellem

Alternativet mellem kønnets 'natur' og 'konstruktion' kan altså ikke være det hele. Kritisk teori betyder, at man ikke lader sig fange i en dominerende diskurs og i en given magtstruktur. Der er subversive muligheder og virkeligheder. Det kan opmuntre til at spørge efter noget tredje – og det kan her være menneskets køn som levende basal praksis. Det kan i det følgende bare antydes med korte og forsigtige bemærkninger omkring en tredje metodologisk position: kønnets bevægelsesantropologi.

Bevægelse: Menneskelig praksis er kropslig bevægelse. Derfor er det ikke nok, når kønsforskningen sætter fokus på repræsentationsspørgsmål. Kvinder er underrepræsenteret i idrættens organisationer og har måttet kæmpe sig frem i sportens magtapparater.²⁷ Men beskrivelsen af denne ubalance må suppleres med en krops- og bevægelsesantropologisk tilgang. Forholdet mellem fodbold og ridning kan være et eksempel herpå.

Alteritet: Kønnets centrale budskab til humanismen er, at det enkelte menneske ikke er alene i verden. Der er altid og grundlæggende mindst to slags, m/k. Når mennesket kommer til verden, er der andre mennesker i forvejen, og menneskets navle vidner om dette forhold. Og senere udfolder menneskets liv sig *mellem* andre mennesker, *med* andre mennesker (medmennesker), og hvor der *også* er andre. Alteriteten gør menneskets excentriske eksistens synlig – den er i bogstavelig forstand eks-centrisk: Mennesket er mellem, med og også.²⁸ Kønnets flertal kropsliggør denne alteritet. Erkendelsesteoretisk betyder det, at *die Wahrheit beginnt zu zweit*, "sandheden begynder to og to", som den jødiske filosof Martin Buber udtrykte det i opgør med den epistemologiske solipsisme og monadetænkning i vesterlandsk filosofi.²⁹ Det eksistentielle forhold kan beskrives i en alternativ formel for humanismen som en mellehumanisme: 'Mennesker først, mennesket så.'

Identitet: Køn er et spørgsmål om, hvem 'vi' er. Identitet berører noget mere grundlæggende end begrebet 'rolle'. Spørgsmål om kønsmæssig identitet fører som enhver identitetsforskning ind i en dybere, eksistentiel psykologi. Som antydnet kan man fortolke de unge pigers ridning med psykologiske og psykoanalytiske kategorier. Men uanset om man vælger psykoanalysens vej eller ej, med identitetsspørgsmålet befinder man sig i et praksisfelt, som er mere end idémæssigt eller rollesociologisk.³⁰

Kultur: Hvert enkelt fænomen i menneskenes sociale liv er relateret til mere omfattende mønstre. Hver handling indgår i – og bliver kun forståelig ud fra – større relationer eller konfigurationer, som vi kalder 'kultur'. Enhver praksis er således relationel – og relativ. Kønnen er heller ikke bare noget enkelt og kan ikke undersøges for sig, men kun relationel,

26 Roessler 2003. Om den tidligere debat: Eichberg 1982 og Rentmeister 1985.

27 Pfister 1980 og Hartmann-Tews/Pfister 2003.

28 Sloterdijk 1998, Eichberg 2004: 165-173.

29 Buber 1923 og 1948.

30 Det humanistisk-samfundsvidenskabelige identitetsbegreb stammer, fagligt set, fra psykoanalysen. Efter Sigmund Freud var det den dansk-tysk-amerikanske psykoanalytiker Erik H. Eriksson, som i *Childhood and Society* (1950) for første gang udfoldede identitetsproblematikken.

dvs. i samspil med andre kulturelle elementer. Dette samspil udgør en bestemt kultur – og der er andre samspil eller konfigurationer, som udgør andre kulturer. Kultur er noget i flertal. Også indenfor en given kultur, som er forskellig fra andre, kan man tale om mandskultur og kvindekultur, eller om mandskulturer og kvindekulturer.³¹

Relation: Den relationelle indfaldsvinkel betyder, at identitet ikke kan bestemmes objektivt, at den ikke burde reificeres eller tingsliggøres. Køns mæssig identitet betyder ikke, at 'mænd er sådan' eller at 'kvinder gør sådan', men den beskriver forhold. Forholdet i kønets verden kan være en flirt-relation og et erotisk møde. Der er begær og aggression. Eller det kan være en magtrelation – og er det måske altid. Enhver af disse relationer er kulturelt specifik. Pigeridningens 'usynlighed' i forhold til ridesportens mænd oplyser om et sådant magtforhold.³²

Trialektik: Hvis man fokuserer på forhold mellem to poler, så stirrer man sig nemt blind og bliver fastlåst i et dualistisk system. Derfor er en trialektisk tilgang mere livgivende: at søge noget tredje, der sætter 'hovedmodsigelsen' mellem A og B i relief. Spørgsmål om et 'tredje køn' har en sådan epistemologisk pointe: Den stiller spørgsmål ved m/k-dikotomien og oplyser om dualismen 'fra siden af'. Her kan man forvente erkendelsesgevinst fra det at inddrage homoseksualiteten, som man har prøvet at karakterisere som et 'tredje køn'.³³

Forandring: Køn som samfundsmæssig praksis 'er' der ikke bare, køn bliver til og forandrer sig i den historiske proces. Pigernes ridning viser, at hvad der engang med en vis selvfølgelighed var *horsemanship*³⁴, historisk er blevet til *horsewomanship*.

Fortælling: Køn træder heller ikke til samfundets bevidsthed 'som sådan', men formidlet gennem ord og billeder, som fortælling. Kønsidentitet er således, som enhver anden form for identitet, historisk-poetisk, for at sige det på en grundtvigsk måde.³⁵

Social bevægelse: Forståelse af køn her og nu forudsætter anerkendelsen af den feministiske kvindebevægelse som historisk baggrund, som en epokegørende modbevægelse mod patriarkalsk magt. Det gælder både for kvindebevægelsen som en mere generel social bevægelse³⁶ som for kvindebevægelser i idrættens felt.³⁷ Også bøssernes og lesbiskes bevægelser, *love parade* m.fl. er relevante sociale bevægelser i det civile samfund. Opmærksomheden må ikke mindst rettes mod de fundamentalistiske modbevægelser af muslimsk, amerikansk-puritansk, katolsk og indremissionsk observans: Hvorfor går historiens gang sommetider 'baglæns'?³⁸

31 Derfor kan indsigt i den kulturelle relativitet heller ikke bruges til at retfærdiggøre bestemte praktikker som f.eks. omskæring, der retter sig imod en gruppe eller kultur inden for kulturen.

32 Det lægger op til en kritik af visse toner i 'mandebevægelsen', hvor man gør, som om der var symmetri i forhold til magten: 'Kvindebevægelsen har vundet, og nu er det være mandens tur...'

33 Bech 1988 og 1999. Den tyske seksualitetsforsker Magnus Hirschfeld talte i begyndelsen af 1900-tallet med blik på homoseksualiteten om *das dritte Geschlecht*. Der skal imidlertid tages højde for de væsentlige forskelle mellem køn og seksualitet, mellem *gender* og *sex*. Seksualiteten er i dagens danske samfund blevet afdramatiseret til at være et sekundært spørgsmål om personlig smag. Dermed har kampen mod homoseksualiteten tabt skarpheden, som den havde endnu i begyndelsen af 1900-tallet. Imod forståelsen af det seksuelle som en 'privatsag' har der rejst sig religiøse fundamentalismer, som nu dyrker nye seksualitetsfikseringer. I kontrast til afdramatiseringen af seksualitetsspørgsmålet er køn ikke bare et spørgsmål om personlig smag og næppe på vej til at blive en sekundær og magtjern 'privatsag'. De fundamentalistiske bevægelser med deres seksualitetsforskrækkelse (imod de homoseksuelle) og deres kønsbilleder (imod kvindelige præster, for kvindernes tilsløring) viser imidlertid, at køn og seksualitet heller ikke er klart adskilte områder.

34 Se bogtitlen hos Trench 1970.

35 I den feministiske tradition også Bloch 1985 efter Irigaray 1977.

36 Dahlerup 1998.

37 Om 1980'ernes bevægelse "Kvinder og idræt": Jensen 1984 og *Kvinder & idræt* 1984.

38 Som første skridt er studier om enkelte landes kvinder og idræt nødvendige for at belyse kvindernes stilling, muligheder og barrierer samt deres kamp om anerkendelse (f.eks. om Iran: Gertrud Pfister i Hartmann-Tews/Pfister 2003). For at opnå en dybere indsigt i disse forhold behøves der imidlertid mere grundlæggende analyser både af kvindernes

Tager man højde for de sociale bevægelser i det kønspolitiske felt, bliver bevægelsesbegrebet mere mangfoldigt – så mangfoldigt, som begrebet i mange europæiske sprog faktisk er. Køn er bevægelse i tredobbelt forstand: som social bevægelse, som kropslig bevægelse (herunder ridning og fodbold) og som emotionel eller psykisk bevægelse (knyttet til identitetsspørgsmål).

Køn er bevægelse menneske og menneske imellem – alteritet i bevægelse og bevægelse i alteritet. Dette fører fra kropsanthropologien til det kropslige demokrati.

Kinesisk *disike* – en case fra de ældres verden

I Beijing og Shanghai spredte der sig i 1980/90'erne en ny bevægelseskultur.³⁹ Gik man gennem byen i de tidlige morgentimer, kunne man se grupper af ældre, især ældre kvinder, forsamlet omkring en kassettebåndoptager med vestlig popmusik. Folk danser disco. De svinger med hofterne, ruller med skulderne, klapper i hænderne og bevæger sig i krydstrin. Det hele ligner aerobic. Blandt de 100.000 mennesker, som regnedes for disco-aktive i Shanghai, var der mange ældre kvinder, og aktiviteterne i en af Shanghais klubber, der var stiftet af en kvinde på 70 år, blev fremvist i kinesisk fjernsyn nytårsaften 1987. ”I disse reformtider kan vi ældre godt give ideer til de unge, vi kan fremme social aktivitet. Vi kan vise, at alderen har en mening”, kommenterede en 83-årig discodanser.

Disco vandt frem som en ny fitnessaktivitet op gennem firserne. Discobølgen – på kinesisk *disike* – begyndte som en modedille blandt intellektuelle, men blev snart populær blandt arbejdere og bønder og især blandt ældre kvinder. *Old peoples' disco* var et af de kropskulturelle 'tre hits' i firserne ved siden af billiard og den meditative åndedrætsøvelse *chi gong*.

De ældres disco er svær at placere mellem tradition og modernitet i Kina. Ved første syn ser den ud som et led i den vestliggørelse eller amerikanisering, der i Kina som i andre lande følger med markedets globalisering. Også i de ældres egen bevidsthed er disco bare ny, 'vestlig', 'moderne' og foryngende, både hvad angår det sunde og det sjove. Men *old peoples' disco* findes ikke i vestlige lande, hverken i Amerika eller i Danmark. Ved nærmere eftersyn afslører dansen træk fra den særlige kinesiske tradition, især fra tai chi chuan som morgen-møde og fra den radio-gymnastik, som den nu erstatter. De ældres disco er imidlertid ikke 'national' i den forstand, at den kommer fra staten og dens sundhedspolitiske strategier. Tværtimod, den kinesiske stat og kommunistpartiet har i første omgang skarpt fordømt disco for at være bourgeois og dekadent. Dansen er brudt igennem nedefra og har skubbet de offentlig-statslige disciplinerende foranstaltninger til side. Også i andre henseender var den tabubrydende: De ældre kvinder bærer lyse, farvestrålende bluser, gerne i skinnende silke eller funkende broderet, i stedet for de dæmpede og mørke farver, som den kinesiske tradition foreskriver de gamle. Men netop gennem sine undergravende træk er *disike* dybt kinesisk.

egne bevægelseskultur (f.eks. fra Maghreb: Ferchiou 1972) og af den nyere fundamentalismes samfundsmæssige og kønspolitiske dynamik.

39 Brownell 1995: 277-288.

Det viser sig også gennem selve begrebet. *Disike* er på den ene side fonetisk afledt af det vestlige ord 'disco'. Men på den anden side betyder det kinesiske skrifttegn for *di* også 'belysning', 'oplysning', det 'at bestemme' – at bestemme over sit eget liv.

Innovationen i de ældre kvinders bevægelseskultur i Kina handler på en overraskende måde om kropsligt demokrati.

Litteratur

- Bech, Henning 1988: *Når mænd mødes. Homoseksualiteten og de homoseksuelle*. København: Gyldendal.
- Bech, Henning 1999: "Sociologiens tredje." In: *Dansk Sociologi*, 10: 3, 69-92.
- Bloch, Charlotte 1985: "Synet og berøringen. To legender om sanselighed." In: *Centring*, 6: 1, 44-50.
- Brownell, Susan 1995: *Training the Body for China. Sports in the Moral Order of the People's Republic*. Chicago & London: University of Chicago Press.
- Buber, Martin 1923: *Ich und Du*. – På dansk 1992: *Jeg og du*. København: Reitzel.
- Buber, Martin 1948: *Das Problem des Menschen*. Heidelberg: Lambert Schneider.
- Dahlerup, Drude 1998: *Rødstrømperne. Den danske Rødstrømpebevægelses udvikling, nytænkning og gennemslag 1970-1985*. Bd.1-2, København: Gyldendal.
- Eichberg, Henning 1982: "På vej mod en fascistisk hybrid? Ny litteratur om kvinden i sport." In: *Centring - krop og sport*, 3: 100-107. – På norsk 1983: "Kappløb om dødt løb." In: *Kjerringråd, Kvinnepolitisk tidsskrift*, Oslo, 9:3/4, 33-38.
- Eichberg, Henning 1983: "Den nye idrætshal – 'Heksehuset'." In: *Gerlev Idrætshøjskoles årsskrift*, 25-28. – På norsk 1984: "Heksehuset – den nye kroppskulturs idrettshall." In: *Kjerringråd*, Oslo, 10:1, 44-46.
- Eichberg, Henning 2003: „Die Produktion des ‚Unproduktiven‘.“ In: Manfred Lämmer & Barbara Ransch-Trill (Hrsg.): *Der „künstliche Mensch“ – eine sportwissenschaftliche Perspektive?* Sankt Augustin: Academia, 112-140.
- Eichberg, Henning 2004: *The People of Democracy. Understanding Self-Determination on the Basis of Body and Movement*. (= Bevægelsesstudier. 5) Århus: Klim.
- Engström, Lars-Magnus 1989: *Idrottsvanor i förändring*. Stockholm: Högskolan för lärarutbildning, Institutionen för pedagogik.
- Engström, Lars-Magnus 1999: *Idrott som social markör*. Stockholm: HLS.
- Ferchiou, Sophie 1972: "Survivances mystiques et culte de possession dans le maraboutisme tunisien." In: *L'Homme*, 12: 3, 47-69.
- Grange, Yves 1981: *Le cheval oublié. Essai sur les aspects socio-politiques de la relation de l'homme et du cheval en France (1614-1914)*. Thèse pour le doctorat de sociologie de l'administration. Grenoble: Université des Sciences Sociales.
- Hartmann-Tews, Ilse & Gertrud Pfister 2003 (eds.): *Sport and Women. Social Issues in International Perspective*. London & New York: Routledge.
- Irigaray, Luce 1977: *Ce sexe qui n'est pas un*. Paris: Minuit. – På engelsk 1985: *This Sex Which Is Not One*. Ithaca: Cornell Univ. Press.
- Jensen, Lotte 1984: *Kvindebevidsthed – kropbevidsthed*. Gerlev: Bavnebanke.
- Kvinder & idræt 1984*. Rapport fra Køng-seminaret. København: Kvinder & idræt 1984.
- Larsen, Knud 2003 a: *Idrætsdeltagelse og idrætsforbrug i Danmark*. (= Bevægelsesstudier. 4) Århus: Klim.
- Larsen, Knud 2003 b: *Den tredje bølge. På vej mod en bevægelseskultur*. København: Lokale- & Anlægsfonden.
- Leseth, Anne Birgitte 2004: *Culture of Movement. Walkers, Workers and Fitness Performers in Dar Es Salaam*. Oslo: Norwegian University of Sport and Physical Education.
- Madsen, Bo Vestergård 2003: *Oplysning i bevægelse. Kultur, krop og demokrati i den folkelige gymnastik*. (= Bevægelsesstudier. 3) Århus: Klim.
- Møller, Jørn 1982 (red.): *Idræt, et spil om kønsroller*. Temahæfte af *Centring - krop & sport*, Gerlev, 3: 2.
- Pedersen, Kirsti 1999: "Det har bare vært naturligt." *Friluftsliv, kjønn og kulturelle brytninger*. Alta: Høgskolen i Finnmark.
- Pfister, Gertrud 1980: *Frau und Sport. Frühe Texte*. Frankfurt/M.: Fischer.
- Poulsen, Anne Lykke 1998 (red.): *Kvindeliv – idrætsliv. Kvindeidræt i Danmark 1850 til 2000*. København: Kvindemuseet & Institut for Idræt.
- Rentmeister, Cillie 1985: *Frauenwelten – Männerwelten*. Opladen: Leske & Budrich.

- Rose, Lotte 1992: "Das Glück der Erde auf dem Rücken der Pferde." In: *Olympische Jugend*, nr. 1, 12-14.
- Roessler, Kirsten Kaya 2003: *Arkitekturpsykologi – idrætsrum som med- og modspiller*. København: Lokale & Anlægsfonden – På engelsk 2007: *Environmental Psychology and the Sporting Space*. Malmö: idrottsforum.org
- Sloterdijk, Peter 1998: *Sphären*. Bd. 1: *Blasen*. Frankfurt/M.: Suhrkamp.
- Stange, Mary Zeiss 2001: "Hunting." In: Karen Christensen, Allen Guttmann & Gertrud Pfister 2001 (eds.): *International Encyclopedia of Women and Sports*. New York: Macmillan, 2: 547-552: Hunting.
- Trench, Charles Chevenix 1970: *A History of Horsemanship*. – På tysk 1970: *Geschichte der Reitkunst*. München: Nymphenburger.
- Wagenmann, Sonia & Rainer Schönhammer 1994: *Mädchen und Pferde. Psychologie einer Jugendliebe*. Berlin & München: Quintessenz.
- Weickmann, Dorion 2002: *Der dressierte Leib. Kulturgeschichte des Balletts (1580-1870)*. Frankfurt/M. & New York: Campus 2002.